

Yngve Kalin:

Kyrkoordning för en svunnen tid

Det skulle kunna hävdas att den nya kyrkoordningen är ett barn av vår tid men jag tror inte det. Det hade varit mera naturligt om den sett dagens ljus för 25-30 år sedan då ännu visionen av Svenska kyrkan som en folkkyrka i teologisk mening i alla fall nödortfött kunde hävdas. Det gjorde fortfarande många då, visserligen med hjälp av en redan modifierad folkkyrkoteologi med rötter hos Billing, men omstuvad av Karl-Manfred Olssons sociala etik och dess metoder att försöka vinna folket åter. Nu kommer kyrkoordningen för den teologin. Vi har fått en kyrkoordning inspirerad av en redan passerad epok med gårdagens frågeställningar och svar.

Avsaknaden av samtidsanalys

När kyrkan äntligen får fatta egna beslut saknas en riktig samtidsanalys. Resultatet har blivit förödande. De som har haft det avgörande inflytandet vid kyrkoordningens tillkomst verkar leva kvar i en föreställning om hur kyrkan skulle ha organiserat sig i en tid då ännu folkhemmet var en realitet och då begreppet mångkulturellt samhälle ännu inte var uppfunnet i Sverige.

Den tiden är för länge sedan förbi. Nu får vi en kyrkoordning som fortfarande bygger på den Olssonska föreställningen att om kyrkan bara demokratiseras så kommer folket tillbaka och tar ansvar. Den ideologiska bakgrunden till kyrkoordningen verkar vara reaktionen mot den gamla myndighetskyrkan, tydligast representerad i ämbetet. Men vad har vi egentligen fått i stället?

Det är lätt att bli fartblind. Det är inte länge sedan Svenska kyrkan verkligen var en statskyrka där ramarna sattes av riksdag och regering och religionen visserligen var en privatsak, men en möjlighet för alla. Någon gemensam nationell nivå fanns inte bortsett från regeringskansliet. Stiftens verksamhet byggde på frivillig grund utom vad som var lagreglerat för den statliga myndigheten domkapitlet. Tillhörigheten och samhörigheten fanns i församlingarna. Deltagandet i de kyrkliga handlingarna var på de flesta håll obrutet, dop och konfirmation var i det närmaste en självklarhet.

Folkkyrkoteologin om Guds ord till Sveriges folk gav ännu på 60- och 70-talet en ideologisk motivation till kyrkans verksamhet. Församlingshemmen sjöd av aktiviteter, grupper, syföreningar och studiecirklar. På det sättet behölls människorna i kyrkans sammanhang. Friheten var samtidigt stor för enskilda präster att prägla sina församlingar inom olika fromhetstraditioner, så länge inte någon ifrågasatte den enskildes rätt till kyrklig service och började ställa "orimliga" krav vid de kyrkliga handlingarna.

Vi vet att det är en svunnen tid. Det behövs inte många exempel för att illustrera hur kyrkan marginaliserats. Gudstjänstdeltagandet har rasat, på vissa håll snarast kollapsat, konfirmationsleden är underminerad, församlingshemskyrkan finns inte heller den längre. Antalet kyrkotillhöriga sjunker redan med 8000 om året. Alltför till graven utan någon som helst ceremoni. Men är orsaken till siffrerasat verkligen att kyrkan varit odemokratisk?

Kyrkoordning för en illusion

Vi har fått en kyrkoordning för en nationalkyrka byggd på illusionen att Svenska kyrkan fortfarande är hela svenska folkets angelägenhet. Den kommer inte att hjälpa kyrkan att finna sin förlorade roll i samhället. Den bygger på gamla förutsättningar och förbrukade pastorala strategier. Ibland blir resultatet närmast parodiskt. År 2001 kommer alla som fortfarande är kyrkotillhöriga att få sig tillsänt ett röstkort som berättigar till deltagande i det viktiga valet till stiftsfullmäktige och till två eller tre andra direktval. Vill det sig illa är detta för många det enda konkreta beviset som en man får om sin kyrkotillhörighet under en fyraårs period. Man får rösta i ett val till ett organ man knappast vet existerar!

Kyrkomötet har vägrat se att samhället förändrats. Tidningen Newsweek ställer i ett julnummer frågan: "Är Gud död? I Västeuropa ser det verkligen ut på det sättet." På ett insiktsfullt sätt skildras verkligheten i det postkristna Västeuropa, där de tidigare så tydliga folkkyrkorna helt mist sitt grepp genom den nya individualistiska livsstilen och egna missgrepp med skandaler på det privatmoraliska området.

Stegen på väg till den nya kyrkoordningen har varit många. Den är konsekvensen av en process som kan skönjas åtminstone 50 år tillbaka. Det märkliga är att statskyrkans avskaffande skedde med kommunernas uppbyggnad och arbetssätt som förebild för det som kom i stället, något annat än den ursprungliga enheten där ju socken, kommun och församling var en och samma sak. Kyrkorådets roll förändrades. Det som tidigare exklusivt sågs som en utslag av varje prästs ämbetsutövning med ansvar enbart inför biskop och domkapitel blev en del av kyrkorådets ansvar. De tydligaste exemplen var kanske ordningen för upplåtelse av kyrka och medinflytandet över vilka gudstjänster som

ska firas i församlingen. Stiften kommunaliserades och den nationella nivån kom till, med ett nytt kyrkomöte byggt helt och hållet efter mönster utanför kyrkan, där läroämbetets roll isolerats till en s.k. läronämnd med i praktiken mycket litet inflytande.

En politiskt styrd kyrka

När dessa byggstenar fanns på plats fanns det inga oöverstigliga hinder att lossa banden från statsmakternas sida. Skilsmässobrevet "Lagen om Svenska kyrkan" låser fast kyrkan på väsentliga punkter. Den skall vara demokratisk, luthersk och rikstäckande. Det är därför ingen tillfällighet att många nu talar om Svenska kyrkan som en demokratisk luthersk kyrka i stället för en evangelisk luthersk kyrka. Det är ett sant påstående vad gäller demokratin. Hur det lutherska arvet förvaltas inom denna ram återstår att se. Vi är många som fruktar det värsta.

Det demokratiskt valda kyrkomötet är nu suveränt att när som helst med två tredjedels majoritet fatta beslut i lärofrågor och köra över läronämnden. Inte på någon punkt i kyrkoordningen existerar ett självständigt ämbetsansvar, utan ramar är satta av politiskt valda organ. Det är också värt att lägga märke till att det är inte församlingarna som reellt är basen för demokratin utan de s.k. nomineringsgrupperna, vilket i dag nästan uteslutande är de politiska partierna. Om någon påstå något annat är det bara att peka på de s.k. utjämningsmandaten i stiftsfullmäktige och i kyrkomötet. I partierna som svävar oberoende av församlingarna hämtar systemet sin drivkraft.

Det förnedrade episkopatet

De stolta deklarationerna om att svenska kyrkan fortfarande är en episkopal kyrka är sant bara så till vida att den har biskopar. Tidigare användes ofta uttrycket att Svenska kyrkan har en episkopal struktur d.v.s. läroansvaret utövades oberoende av politisk inblandning från biskopen ner till den obetydligaste lilla pastorsadjunkten. Den dubbla ansvarslinjen var en realitet.

Nu används med förkärlek uttrycket att kyrkan är episkopal och ett kapitel (8 kap 1 §) deklarerar stolt vad en biskop är (något motsvarande saknas f.ö. vad gäller präst och diakon.) Men vad som ligger bakom orden är något helt annat än tidigare. Kanske är den mest träffande jämförelsen att vi fått ett slags konstitutionellt episkopat med likheten från det politiska livet, där vi ju talar om en konstitutionell monarki, då regentens inflytande reducerats till ett minimum.

För att börja med läronämnden där biskoparna är självskrivna har den för säkerhets skull kompletterats med åtta lekmän. Den kan som tidigare nämnts lätt röstas ned. Biskoparna har ingen rösträtt i kyrkomötet. I stiftet är biskopen i praktiken en "bishop in council," med ett förändrat domkapitel där en s.k. balans mellan den s.k. vigningstjänsten och lekmän skall upprätthållas, (i stället för att ge diakonatet självständig representation i domkapitlet ska det ske på prästernas bekostnad vars inflytande dras undan i motsvarande grad) och den politiskt valda stiftsstyrelsen. Det är dessa organ som tillsammans med biskopen skall utöva tillsyn över församlingarna. Det är dessa organ som har makt att ytterst genomdriva en s.k. församlingsinstruktion till och med mot församlingarnas vilja. Vissa konsekvenser har vi redan sett t.ex. när det gäller antagning av stiftens prästkandidater etc. Vid sin sida har en biskopen en mäktig antagningsnämnd.

Sammanbrott för gemensamt ansvar

Kyrkoordningens stolta deklarationer om det gemensamma ansvaret mellan vigningstjänsten (det nya ord som uppfanns för att kunna "släppa in" diakonerna i ämbetet) och de demokratiskt valda organen som finns i 2 Lagutskottets betänkande hann ej träda i kraft. Redan onsdagen den 9 juni 1999 kl 22.15 mitt under kyrkomötet föll systemet samman. Tre och en halv timme hade kyrkomötet debatterat valsystemet efter år 2000. Det såg ut att handla om direkta eller indirekta val.

Ärkebiskopen steg då upp som siste talare och förklarar att samtliga biskopar föredrar indirekta val. Klumpigt ja - men oerhört avslöjande. Kyrkomötet exploderade. Vad har biskoparna med detta att göra. Socialdemokraternas gruppleddare Torgny Larsson markerade tydligt sin irritation och en lång rad gick i ett långsamt sorgetåg fram till podiet för att instämma i Larssons avklädning av Hammar....

Detta är den svenska kyrkan i sin nya form. Biskoparna har genom åren devalverat sitt ämbete genom samspelet med de politiska systemet - detta system tvekar inte ett ögonblick att förnedra och dumpa dem. Hammars avbön nästa morgon förstärkte bara intrycket.

Kanske man kan uttrycka det så här. Man löste ämbetsfrågan för fort på politiskt maner. Nu kan man inte längre hota med Sandahl och andra otäckingar. Det går inte att bygga upp antimajoriteter längre. Kanske fick kyrkomötet redan i år beskåda början av sammanbrottet av den oheliga alliansen mellan det politiska systemet och biskoparna ....

En kyrkoordning för utstötning

När 2:a Kyrkolagsutskottet i sitt betänkande väljer att presentera kyrkoordningen återfinns ständigt signalorden samspel, gemensamt ansvar, demokrati, delaktighet, enhet o.s.v. Det är så man vill se sitt arbete, men med fog skulle ytterligare ett ord läggas till nämligen **utstötning**. En övergripande princip är att varje hål har täppts till, som omöjliggör för personer som ännu inte är övertygad om ordningen med kvinnor i präst- och biskopsämbetet, att verka i kyrkan. Inte ens de som med 1993-års samrådsdokument "Kyrka-ämbete-enhet" skulle vilja hävda "att det finns två hedervärda uppfattningar" i denna fråga som skulle kunna fungera sida vid sida, har någon plats. Nu är det diakonernas tur. För den tvekande finns ingen plats. Vigningsmöjligheten är stängd. Och närmast groteskt är beslutet att Ansvarsnämnden för biskopar skall behörigförklara biskopskandidaterna efter provvalet. Tänk om folk i demokratiska val röstar fel!

Vem är subjekt och objekt?

Att kyrkan förändrats med den nya kyrkoordningen är ställt utom allt tvivel. Ämbetslinjen med läroansvar oberoende av politiska instanser existerar inte längre. Det politiskt valda kyrkomötet är kyrkans högsta läromyndighet eller som Läronämnden uttrycker det: "Kyrkomötet är Svenska kyrkans högsta beslutande organ som tid efter annan fattar beslut om förändringar i kyrkoordningen. Kyrkomötet ger i kyrkoordningens form uttryck för sin tolkning av Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära." Notera ordet "sin" tolkning!

Kyrkoordningen vrider sig själv kring en problematik den själv avslöjar. Å ena sidan är alla kyrkotillhöriga subjekt för alla beslut. 2:a Kyrkolagsutskottet kan (s.51) föra ett resonemang kring de döptas och troendes allmänna prästadöme, dess ansvar och likhetstecken sätts mellan detta och alla kyrkotillhöriga. I nästa stund skall församlingen bedriva mission i enlighet med kyrkans grundläggande uppgift.

Man kan med fog fråga sig: Vem är subjekt och vem är objekt för denna viktiga verksamhet? I vissa texter är det de förtroendevalda som är subjekt och som tillsammans med vinningstjänsten bär ansvaret för att kyrkans uppgifter blir utförda. Allra tydligast blir problematiken i resonemanget om kyrkvårdarna, där det helt plötsligt (s. 104) erkänns att "det är viktigt med ett personsamband mellan kyrkorådet som församlingens styrelse och den gudstjänstfirande församlingen."

Egentligen kan det inte sägas tydligare. Jag har letat, men ingen annanstans nämns det vi alla vet, att församlingens styrelse, dess demokratiskt valda organ, inte har ett självklart samband med den gudstjänstfirande församlingen.

Var finns den vanlige gudstjänstbesökaren?

Här finns den grundläggande problematiken. Ingenstans i hela kyrkoordningen är en vanlig kyrkotillhörig gudstjänstfirare subjekt eller aktör i regelsystemet. Sitt demokratiska inflytande måste han eller hon utöva genom nomineringsgrupper och politiska partier. De beslut som fattas om gudstjänst, kyrka och församling fattas av människor som säkert är av god vilja, men som inte självklart är med i gudstjänstgemenskapen d.v.s. går i kyrkan om söndagen. Hans eller hennes präst och själasörjare är anställd av beslutsfattare och uppbounden av politiska beslut. Vad som är kyrkans bekännelse, gudstjänstböcker o.s.v. fastställs av politiskt valt kyrkomöte, där ämbetets särskilda ansvar att bevara läran oförvanskad är starkt kringskuren.

Den dubbla ansvarslinjen finns endast kvar i teorin. Församlingarnas självstyre i den gamla meningen är begränsad. Jag undrar hur många av kyrkomötets ledamöter som såg, att konsekvensen att prästerna nu anställs av den lokala församlingen, har blivit att hela församlingens verksamhet, och inte bara prästerskapet, nu ställs under de politiskt valda stiftsorganens tillsyn. Dess grundläggande verksamhet skall fastställas genom en församlingsinstruktion.

Det demokratiska inflytandet över den egna församlingens verksamhet har på det sättet inte ökat utan snarare minskat. Det är paradoxen med kyrkoordningen. Den enskildes inflytande är kopplat till ett invecklat valsysteem. Ämbetet har försvagats. Makten ligger hos de politiska partierna. I alla fall fram till det första valet. Blir valdeltagandet under 10 procent i kyrkomötesvalet kommer all demokratisk legitimitet att saknas.

Personligen gissar jag på 6-7 %.... Den nya kyrkoordningen kom minst 25 år för sent sett ur politikernas synvinkel. Det är kanske det som räddningen när restaureringsarbetet skall påbörjas.

1999 © Yngve Kalin
Svensk Pastoralidskrift 1999 nr 32-33